

De relatie tussen Design en Denken en Doen tijdens het Derde Rijk

De betekenis van historische en maatschappelijke context van design

Drs. C. Pietersen
Breda 12-12-2019

Inleiding en verantwoording

Na mijn bezoek in september 2019 aan de tentoonstelling “Design van het Derde Rijk” in Den Bosch beseftte ik hoe belangrijk design is geweest om het Derde Rijk aantrekkelijk te maken voor Nazi Duitsland.

Het totaal karakter van het design kwam mij tegemoet in de tentoonstelling want de attributen betroffen nagenoeg alle domeinen van het leven in Nazi Duitsland, van huis tot autoweg.

De tentoonstelling was voor mij enigszins fragmentarisch doordat de teksten aan de muren algemeen van aard waren. Daarnaast ontbrak er een catalogus.

De bedoeling van mijn onderstaande studie is om een directere relatie aan te brengen tussen de getoonde voorwerpen op de tentoonstelling en het Denken en Doen in Nazi Duitsland.

Om de betekenis van de maatschappelijke context, waarbinnen de objecten zijn ontworpen, goed te begrijpen is historisch besef van belang.

Met de context drukken de materiële voorwerpen explicieter uit wat de nazi's wilden zeggen. Om die context te scheppen zal ik gebruik maken van de historische setting van de objecten waarin ze een plaats hebben.

Daarnaast zal ik voor de schepping van de context putten uit primaire en secundaire bronnen.

De primaire bronnen zijn:

- Mijn Strijd/Mein Kampf Adolf Hitler, vertaald door Mario Molegraaf, Nederlandse editie 2018; uitgeverij Prometheus Amsterdam
- Die Auszeichnungen des Grossdeutschen Reichs, Dr. Heinrich Doehle, Berlin 1943; Berliner Buch und Zeitschriften-Verlag
- Selected translations, Claire Keruzec, Institut für Zeitgeschichte, München-Berlin; uitgeverij Documentation Obersalzberg 2018

De secundaire bron:

- Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen, de materiële geschiedenis van Nazi Duitsland; Roger Moorhouse; uitgeverij JUST Publishers 2018

Van de objecten op de tentoonstelling Design van het Derde Rijk heb ik een min of meer representatieve selectie gemaakt van 22 voorwerpen.

Deze voorwerpen heb ik in onderstaande 7 categorieën beschreven.

Categorie 1: De nationale symboliek in het Derde Rijk

1. Het NSDAP Programma
2. Het boek Mein Kampf
3. De Swastikavlag
4. De Nazi-adelaar
5. De Hitlergroet

Categorie 2: De persoonlijke symboliek in het Derde Rijk

6. De verheerlijking van Hitler
7. De SA-dolk en het SA-insigne
8. De Hitlerjugend
9. Het Moederkruis

Categorie 3: De antisemitische symboliek in het Derde Rijk

10. De Jodenster
11. De SS-herkenningstekens in concentratiekampen
12. De toegangspoort met spreuk "Arbeit macht Frei"
13. Cyclon-B

Categorie 4: De propagandasymboliek in het Derde Rijk

14. Oefening redevoering oorlogspropaganda
15. Vörmars
16. De radio Volksempfänger VE 301
17. Haus der Deutschen Kunst

Categorie 5: De arbeid -en technologische symboliek in het Derde Rijk

18. Der Kraft durch Freude Wagen
19. Der Autobahn

Categorie 6: De sportsymboliek in het Derde Rijk

20. Het Olympisch Stadion in Berlijn

Categorie 7: De geopolitieke symboliek in het Derde Rijk

21. De ansichtkaart Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer
22. Planning en uitbouw van Het Oostfront

Het boek Mijn Strijd heeft in mijn studie **een bijzondere status** omdat het boek zowel een designobject is als een bron die ik gebruik om de 21 andere door mij geselecteerde voorwerpen van context te voorzien.

In onderstaande tekst zal ik het boek Mein Kampf gebruiken in plaats van het boek Mijn Strijd/Mein Kampf. Dit doe ik omdat Mein Kampf een andere connotatie en reputatie heeft dan het boek Mijn Strijd.

Als ik spreek over **design** bedoel ik hiermee zowel het mentale ontwerp van een idee, de eerste schepping, als wel de feitelijke praktische vormgeving van dat idee, de tweede schepping.

Categorie 1: De nationale symboliek in het Derde Rijk

1. Het NSDAP Programma

Op 24 januari 1920 heeft de Deutsche Arbeiter Partei, de DAP, een naamsverandering gekregen. De partij heet dan National Socialistische Deutsche Arbeiter Partei, de NSDAP, en Hitler wordt hiervan voorzitter onder voorwaarde van onbeperkte macht in de partij.

Het partijprogramma, dat bekend is geworden als het 25-puntenprogramma, wordt vanaf 1926 als onveranderlijk verklaard [1].

In het boek Mein Kampf wordt zowel in boek 1 als in boek 2 gesproken over De Partij.

De NSDAP heeft tot doel de massa te nationaliseren, d.w.z. de onvrede in Duitsland te kanaliseren en een stem te geven [2].

Daaruit komt een reeks eisen op tactisch gebied voort.

Deze eisen van de NSDAP zijn een intellectueel design van de beginselen van de NSDAP.

Na 1926 probeert de NSDAP op grond van haar uitgangspunten de politieke macht in de Weimarrepubliek te veroveren.

Na 1933 is de NSDAP de grootste partij in Duitsland met 43.9% van de stemmen en komt zij met Hitler als voorzitter en Rijkskanselier aan de macht [5].

Vanaf die tijd begint de uitvoering en realisatie van de beginselen van de NSDAP in Duitsland.

Belangrijkste eisen partijprogramma:

Eis 1

Om de massa voor de nationale opstand te winnen is geen sociaal offer te zwaar. Extra economische offers bij deze kwestie mogen geen enkele rol spelen zolang het behoud en de onafhankelijkheid van de nationale Duitse economie daardoor niet wordt bedreigd.

Eis 2

De Duitse nationale opvoeding van de grote massa kan alleen plaats vinden via de omweg van een sociale verbetering. Hiervoor dienen algemene economische voorwaarden geschapen te worden die het individu de kans geeft om aan de culturele goederen van de natie deel te nemen.

Eis 3

De nationalisering van de massa kan nooit tot stand worden gebracht door halfslachtigheden of het slap wijzen op een zogenaamd objectief ingenomen standpunt. Dit kan alleen gerealiseerd worden als de massa zich meedogenloos en fanatiek richt op het na te streven doel, de Volksgemeenschap.

Eis 4

De ziel van het Duitse volk kan alleen slagen wanneer ze naast de positieve strijd voor eigen doelen tegelijkertijd de dragers van doelen die daarmee in strijd zijn vernietigd.

De nationalisering van de massa kan alleen slagen wanneer naast alle positieve strijd voor de ziel van het volk de internationale vergiftigers ervan (De Joden en communisten) worden uitgeschakeld.

Eis 5

Van het allergrootste belang is de kwestie van het raciaal behoud van het Duitse volk.

Alleen in het bloed zit zowel de kracht als ook de zwakte van de mens.

Het rassenvraagstuk biedt niet alleen de sleutel tot de wereldgeschiedenis maar tevens tot de opbouw van de hele menselijke cultuur.

Eis 6

Stand- en beroepsbelangen staan niet gelijk aan klassenstrijd, maar zijn logische consequenties van het Duitse economische leven.

Het integreren van een stand in de Volksgemeenschap gebeurt niet door het omlaaghalen van de hogere klassen, maar door het verheffen van de lagere klassen.

Eis 7

Het doel van de NSDAP wordt niet bereikt door voorlichting of beïnvloeding van de heersende macht. Zij zal alleen mogelijk zijn door het veroveren van de Duitse politieke macht.

Het wereldschokkend idee van het nationaalsocialisme moet zorgen dat ze de middelen krijgt om haar ideologie vorm te geven.

Het succes van de hervormingsbeweging is de enige maatstaf voor juistheid of onjuistheid van de beweging.

Eis 8

De vooruitgang en cultuur van de mensheid zijn niet door maatschappelijke meerderheidsbesluiten ontstaan. Zij berusten uitsluitend op de genialiteit en de daadkracht van de individuele persoonlijkheden. Die personen dienen de mogelijkheden te worden geboden om zich te ontwikkelen en rechten te verkrijgen om de grootte en de macht van het Duitse Volk te laten herwinnen.

Eis 9

De jonge beweging is qua wezen en interne organisatie antiparlementair. Ze verwerpt in het algemeen het principe van de meerderheidsbeslissing.

Want hierdoor wordt de leider slechts tot uitvoerder van de wil en de mening van anderen gedgegradeerd.

De beweging vertegenwoordigt in de kleinste en grootste dingen het beginsel van de Germaanse democratie: de leider wordt gekozen en die heeft onvoorwaardelijk gezag.

Eis 10

De toekomst van de beweging wordt bepaald door fanatisme. Onverdraagzaamheid is het principe in de beweging en dat geldt ook voor de structuren en de organisaties die tegengesteld zijn aan de beweging.

Het eigen gelijk van de beweging moet met religieus fanatisme worden ingezet.

Eis 11

De beweging moet met alle middelen achting voor de persoon bevorderen. Ze mag nooit vergeten dat in het persoonlijke de waarde van al het menselijke ligt. Elk idee en elke prestatie is het gevolg van de scheppingskracht van een mens. De gehele Volksgemeenschap dient daar dankbaar voor te zijn.

Naast deze eisen ziet Hitler dat er een biologische strijd moet worden gevoerd in plaats van een klassenstrijd [3].

Hij is tegen het Marxisme omdat niet de economische krachten de geschiedenis bepalen, maar de biologische verhoudingen.

Het Marxisme is materialistisch in Hitlers visie en ontkent het belang van de Volksgemeenschap.

Tot slot moet programmapunt 4 van het 25-puntenprogramma voor het voetlicht worden gebracht.

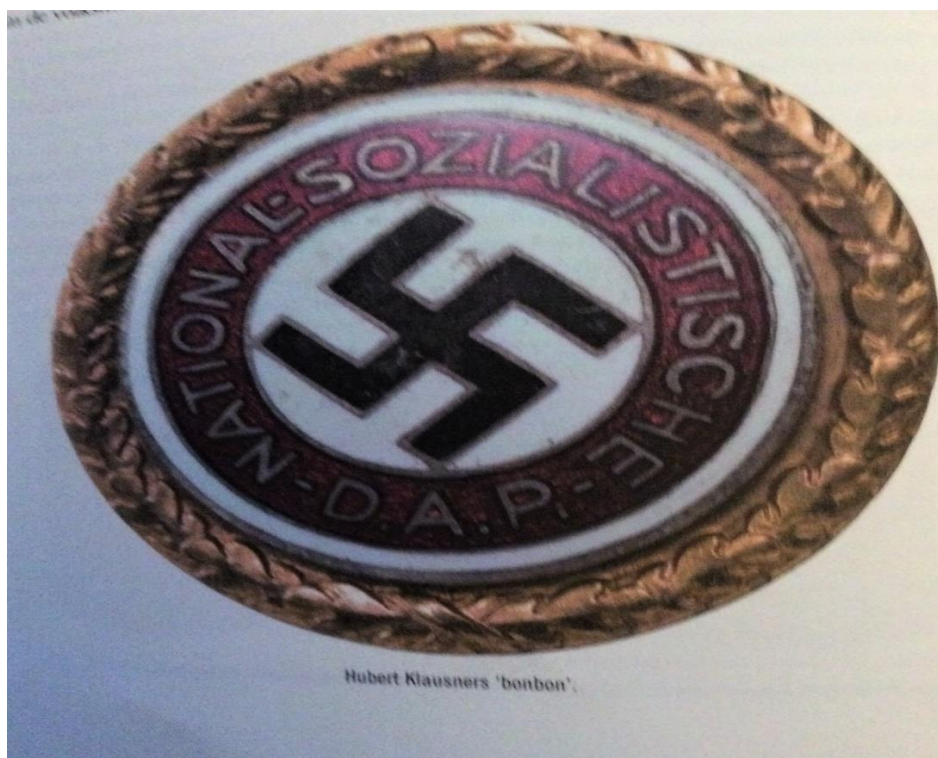
Hierin worden namelijk de Joden uitgesloten van het staatsburgerschap. In 1935 zal dit punt worden uitgewerkt in de Neurenbergse Rassenwetten. Deze wetten zullen dan de rechterlijke basis voor uitsluiting en vervolging van de Joden zijn.

Lidmaatschap NSDAP [4]

Elk NSDAP-lid krijgt een speld bij lidmaatschap. In 1933 verleent de NSDAP gouden eretekens aan de eerste honderdduizend partijleden die kunnen aantonen dat ze vanaf 1925 ononderbroken lid zijn. Deze leden staan bekend als “Alte Kämpfer”; achter op hun speld staat het lidmaatschapsnummer gegraveerd.

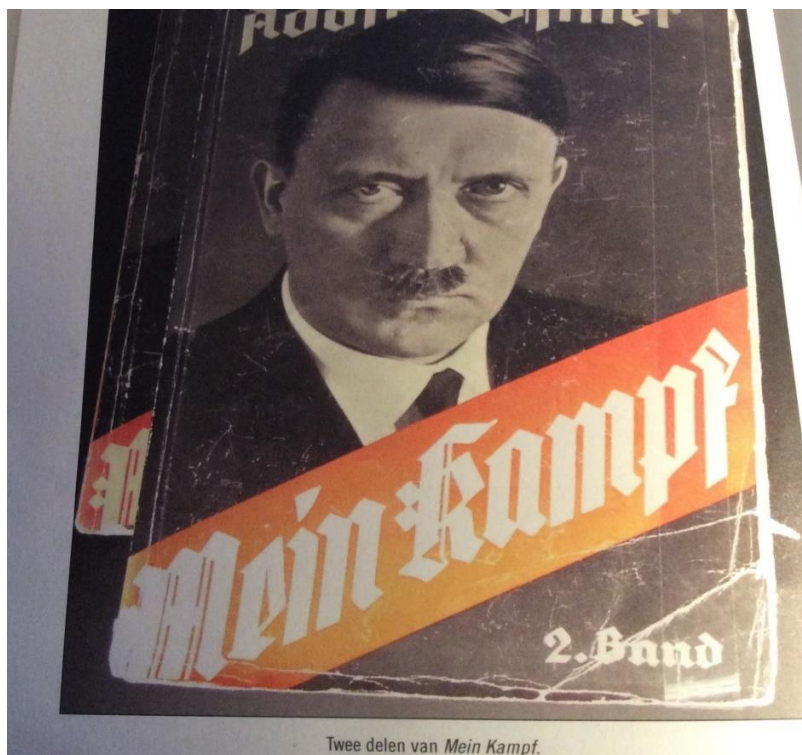
Hoewel Hitler lidmaatschapsnummer 555 heeft, staat op zijn gouden ereteken nummer 1. De gouden eretekens zijn jaarlijks toegekend op de verjaardag van de Nazi-machtsgreep op 13 januari 1933. Op die eretekens staan de initialen van Adolf Hitler en de datum van toekenning.

Deze speld bevat binnen de vergulde lauwerkrans de gebruikelijke swastikavlag met NSDAP-letters.

De gouden nazipartijspeld

2. Het boek Mein Kampf

Waarom Hitler *Mein Kampf* schrijft is onduidelijk; er doen verschillende verhalen de ronde [6].

De een zegt dat Hitlers uitgever M. Aman een sensationeel verslag verwacht van de Putsch in München. Een ander verhaal is dat Hitler *Mein Kampf* schrijft om zijn acties te rechtvaardigen en zijn politieke tegenstrevers te vervloeken.

Wat de reden ook is, Hitler is er twee jaar mee bezig geweest. Eerst in de gevangenis in Landsberg (1925), waar hij als politieke gevangene het eerste deel van *Mein Kampf* schrijft. Dit eerste deel is een mengeling van autobiografische- en politieke ideeën [7].

De autobiografische ideeën betreffen zijn ouderlijk huis, zijn Weense jaren, algemene politieke gedachten en WO1.

De politieke ideeën gaan over de Duitse Arbeiders Partij, oorlogspropaganda, de ineenstorting van Duitsland, volk en ras en het begin van de NSDAP.

Het tweede deel van *Mein Kampf* (1926) schrijft Hitler in Obersaltzberg in het Kampfhäusl. Dit huis is later omgebouwd tot Berghof en is na 1933 Hitlers Adelaarsnest geworden, de tweede regeringszetel van het Derde Rijk.

Het tweede deel begint met de ideologie van de NSDAP en de vergelijking die Hitler maakt met religie [8].

Hitlers ambitie is om de partijleden te motiveren met zijn Weltanschauung om de Renaissance van Duitsland te realiseren.

Het Nationaal Socialisme moet de plaats van de religie innemen in de samenleving en in de beleving van de Duitser.

Hitler bespreekt verder in deel twee dat de basis van de Völkische Bewegung het racisme is.

In de andere hoofdstukken van deel twee bespreekt hij de Staat, de persoonlijkheid, de organisatie van de partij, propaganda en organisatie, het vakbondsvraagstuk en de Oostpolitiek.

In het allerlaatste hoofdstuk “Noodweer als recht” geeft Hitler een terugblik op de bezetting van het Ruhrgebied door Frankrijk en België in 1923-1925 en legitimeert hij daarin zijn Putsch. Hij bespreekt de negatieve gevolgen van het passieve verzet door de Duitse regering op de bezetting van het Ruhrgebied. Hiermee wordt zijns inziens de verdere vergiftiging van de Volksgemeenschap vormgegeven.

Uit deel twee vragen de volgende onderdelen speciale aandacht:

- De Volksstaat
- De Volksgemeenschap
- De opvoeding van de jeugd
- De karaktervorming van het individu
- De elitevorming
- De bevolkingspolitiek [9]

Deze onderdelen geven mijns inziens het ontwerp aan van een nieuwe samenleving met de nieuwe mens waarop het Derde Rijk wil aansturen.

De Volksstaat

De Volksstaat is de organisatie die de voorwaarden schept om de Volksgemeenschap te sturen en te ontwikkelen.

Zij is het middel dat ervoor zorgt dat de raciaal zuivere gemeenschap zich economisch en cultureel ontwikkelt.

Dit doet ze door Duitse staatsburgers op te leiden en ze de mogelijkheid te bieden talenten te ontplooien. Op deze wijze werkt ze aan de nieuwe Arische mens ten behoeve van het voortbestaan en de verheffing van de soort.

Buitenlanders, statenlozen of staatsonderdanen hebben niet direct toegang tot staatsvoorzieningen en krijgen pas politieke rechten en scholingsrecht als zij qua nationaliteit en ras Duits zijn.

De Volksgemeenschap [10]

De Volksgemeenschap van het Derde Rijk is gebaseerd op “het moderne idee” van ras.

Volgens dit begrip zijn de Duitsers, respectievelijk Germanen, niet een collectieve historische eenheid en natie maar een biologische groep. Deze groep wordt bijeengehouden door een spiritueel verband, Bluterbe genaamd, dat wil zeggen dat ze een gemeenschappelijke bloed- en erflijn hebben met hun voorvaderen.

Om deze innerlijke verbondenheid te bereiken in politieke en sociale zin worden klassenverschillen, sociale plaats, groepsbelangen en individuele rechten ondergeschikt gemaakt aan de gemeenschap. Over de belangen in de gemeenschap beslist niet het volk zelf maar de Führer in samenspraak met de hoofdverantwoordelijke van de belangrijkste maatschappelijke organisaties.

De drie belangrijkste organen zijn: die Deutsche Arbeiterfront, der Reichsnährstand en die Reichskulturkammer.

De Volksgemeenschap is in de ideeën van Hitler een gemeenschap met een historische lotsverbondenheid en tegelijkertijd een meritocratie. Die meritocratie houdt in dat de maatschappij van het Derde Rijk wordt georganiseerd als een prestatiesamenleving waarin

ieder persoon zich dient in te zetten voor de doelen en ambities van dit Rijk. Naast competitie houdt dit ook samenwerking in tussen de werkenden. Dit betekent in de praktijk dat alleen degenen die staatsburgers zijn hieronder vallen en mogen delen in de welvaart en het welzijn van de vooruitgang.

Degenen die niet voldoen aan de raciale-, politieke-, morele- prestatienormen van het Derde Rijk worden uitgesloten van deelname aan de Volksgemeenschap; of erger nog gesegregeerd, opgesloten of vermoord.

In de praktijk betekent dit dat politiek religieuze opposenten, emigranten, criminelen, homoseksuelen, asocialen, Sinti-Roma, gehandicapten en Joden en Slaven daaronder vallen. Dit is de kwade kant van deze vorm van meritocratie omdat die aan racisme is verbonden.

De opvoeding van de jeugd

Einddoel van onderwijs is het kweken van een gezonde en idealistische jeugd als kern van een weerbare Volksgemeenschap. Die moet de opvoedingstaak niet in de eerste plaats richten op het leren van louter kennis, maar op het ontwikkelen van kerngezonde lichamen. Pas op de tweede plaats komt het bekwamen van de geestelijke capaciteiten. Hierin staat centraal de ontwikkeling van het karakter met vooral het bevorderen van de wils- en beslissingskracht en verantwoordelijkheidszin.

Op de derde plaats komt de wetenschappelijke scholing die vooral voor getalenteerden is weggelegd. In de wetenschap dient voor de Volksgemeenschap niet alleen de wereldgeschiedenis maar ook de cultuurgeschiedenis te worden onderwezen.

De Volksgemeenschap moet breken met de minachting voor lichamelijke activiteit. Zij zal principieel niet de individuele mens moeten beoordelen naar het soort werk dat hij doet maar alleen de vorm en kwaliteit van de prestatie dienen te beoordelen. Financiële beloning staat hierbij niet centraal maar de waardering van de mens in de samenleving [meritocratie].

Hitler wil de jeugd stalen door minimaal twee uur sport per dag verplicht te stellen. Opvallend is dat ook kleding belangrijk wordt gevonden want die moet in dienst staan van de lichamelijke schoonheid, gezondheid en voortplanting.

Vrouwen en meisjes krijgen specifieke aandacht. Het doel van de opvoeding van de vrouw dient onomstotelijk de aanstaande moeder te zijn.

De karaktervorming van het individu

Karaktervorming is volgens Hitler het tweede zwaartepunt in de opvoeding.

Een karakter is volgens hem grotendeels aangeboren, maar kan worden aangevuld door het oefenen en ontwikkelen van verschillende deugden.

Denk hierbij aan zwijgzaamheid, trouw, offervaardigheid, wilskracht, besluitvaardigheid en verantwoordelijkheidsgevoel.

Zwijgzaamheid voorkomt ruzies en vermindert het gevaar van spionage en verraad.

Trouw betekent vaderlandslievend en solidair zijn aan de natie.

Offervaardigheid betekent idealisme, dat wil zeggen dienstbaar zijn aan de doelen van Volksgemeenschap.

Bij wilskracht staan geloof in eigen kracht en talenten en bekwaamheden ontwikkelen centraal.

Besluitvaardigheid staat voor de moed om beslissingen te nemen en consequenties te aanvaarden.

Verantwoordelijkheidsgevoel tot slot betekent prestaties leveren die passen bij de individuele bekwaamheid en die prestaties ten dienste stellen van de gemeenschap.

Deze deugdenleer lijkt een personalistische klassieke ethiek maar blijft onderworpen aan de doelen die de volksgemeenschap stelt en is daardoor ondergeschikt aan een collectieve of totalitaire norm.

De elitevorming

Selectie van elites is een andere taak van de Volksgemeenschap. Staatsburgers zijn gelijkwaardig maar niet gelijk. Selectie van elites vindt plaats op basis van talent en niet door afkomst of rijkdom. Dit past wederom bij de meritocratische visie van het Nazisme.

De SS, Schutzstaffel [11], is de nationaalsocialistische elite binnen het Derde Rijk geworden. Zij is een paramilitaire organisatie die naast het leger bestaat.

Deze elite zweert onvoorwaardelijke trouw aan Hitler (het Führerprincipe). Zij ontwikkelt in de praktijk een diepzinnige genealogische en Germaanse cultus met pseudoreligieuze rituelen en inwijdingsrites.

In contrast met de SA, Sturmabteilung, heeft de SS een grote aantrekkingskracht op jonge academici van de middenklasse, met name op advocaten en ingenieurs.

Zij worden gemotiveerd om bij de SS te gaan omdat ze snel carrière kunnen maken en zich kunnen onderscheiden als elitaire groep; een groep met eigen rituelen.

Twee andere elitegroepen zijn de Gestapo, de geheime staatspolitie, en de Sicherheitspolizei, de veiligheidspolitie. Deze twee eenheden worden ingezet bij het opsporen, uitsluiten en uitschakelen van politieke opposanten binnen de Volksgemeenschap.

In 1944 telde de Waffen-SS zeshonderdduizend man, waarvan een derde van Duitsland afkomstig was [12]. Zij vormen de harde kern van het terreurapparaat van de Nazis.

De bevolkingspolitiek

In het kader van de bevolkingspolitiek moet de eugenetica en in het bijzonder het steriliseren van raciaal ongewenste ouders worden vermeld.

Tussen 1933 en 1945 worden in Duitsland vierhonderdduizend mensen gesteriliseerd en zeventigduizend weerloze invaliden en geesteszieke kinderen geëuthanaseerd, het zgn. T-4 project [13].

Waarde van Mein Kampf.

Het boek Mein Kampf is naar mijn mening politiek onderschat. Het is het design van de politieke strategie van Hitler en geeft sinds 1925 aan hoe de NSDAP, de staat, de Volksgemeenschap, de mens en de elite vorm moeten krijgen om te komen tot het grote Derde Rijk, waarbij Europa opnieuw wordt ingedeeld.

Na de machtsovername in 1933 is het Naziregime feitelijk gestart met de uitvoering van deze strategie.

De verkoop van Mein Kampf [14] loopt van honderdduizend exemplaren in 1926 tot driehonderdduizend exemplaren in 1933. Uiteindelijk zullen er meer dan twaalfeneenhalfmiljoen exemplaren worden verkocht in 34 talen.

Mein Kampf kent verschillende uitvoeringen, zoals een braille uitvoering, een twee-delen uitvoering, een bijbeluitvoering en een uitvoering in metalen omslag met goudomhulsel.

De inhoud van deze versies is niet veranderd; wel is de vorm afhankelijk van de doelgroep.

Bijzonder te vermelden is dat na 1933 elk Duits paar dat trouwde een exemplaar van Mein Kampf krijgt.

3. De Swastikavlag [15]

De swastika of het Hakenkruis is een symbool dat we kennen uit India en representeert geluk. We zien dit teken in het boeddhisme, janisme en hindoeïsme terug. De nazi's claimen dit symbool als symbool van het Arische ras. Door het Thule Gesellschaft, een mystiek georiënteerd Duits nationalistische vereniging, is Hitler waarschijnlijk met deze vlag in aanraking gekomen.

In de vlag, het herkenningsteken van Nazi Duitsland, is eveneens de swastika verwerkt. Je zou de vlag het logo van het regime kunnen noemen.

Hitler schrijft in *Mein Kampf* dat het de partijleden ontbreekt aan elk uiterlijk kenmerk dat toont dat ze bij elkaar horen. Een vlag is daarom noodzakelijk.

In *Mein Kampf* [16] schrijft hij: "het probleem van een nieuwe vlag, dat wil zeggen hoe hij eruit moest zien, hield ons destijds zeer bezig. De nieuwe vlag moest immers evenzeer een symbool van onze eigen strijd zijn als ook een groot affichematig effect hebben. Een insigne met veel effect kan in honderdduizenden gevallen de eerste stoot geven voor de belangstelling in de beweging. Als Nationaal Socialisten zien wij in onze vlag ons programma. In het rood zien we het sociale van de beweging, in het wit zien we het nationalistische idee, in het hakenkruis zien we de missie van de strijd voor de overwinning van de Arische Mens en tegelijk daarmee ook de overwinning van het idee van de scheppende arbeid die zelf antisemitisch was en antisemitisch zal zijn".

Het ontwerpen van een vlag is voor Hitler hoofdzaak omdat de vlag de nazibeweging verenigt en haar grondbeginselen symboliseert. Bovendien hebben we gezien dat Hitler de vlag als wervingsmiddel gebruikt voor de nieuwe beweging.

4. De Nazi-adelaar [17]

De Rijksadelaar, waarvan de Nazi-adelaar is afgeleid, is lange tijd het symbool van de Duitse Natie geweest. Deze adelaar had een lauwerkrans en een ceremoniële betekenis. Zowel het Heilige Roomse Rijk (906-1800) als het Keizerrijk (1871-1918) kent dit logo.

Hitler maakt echter verschillende nieuwe versies van het logo.

Zo maakt hij in 1925 een versie waarin de adelaar een met eikenblad omringd hakenkruis in zijn klauwen krijgt; de nazi-adelaar is ontworpen.

“Die Hoheitsabzeichen” is in het Nazitijdperk het meest voorkomende ontwerp waarbij de adelaar met volledig gespreide vleugels wordt uitgebeeld.

Deze adelaarsversie is gebruikt op officieel papier, paspoorten en uniformen.

Opmerkelijk is dat Hitler met zijn Nazi-adelaar refereert aan de Duitse Rijken om de grootsheid van Duitsland te benadrukken.

De Nazi-adelaar materialiseert en straalt de macht uit van het Derde Rijk. Daarom vind je de adelaar terug op de grote gebouwen in het Derde Rijk zoals b.v. op de Rijksdag in Berlijn en de Ehrentempel in München. Hitler heeft deze gebouwen laten ontwerpen en heeft zelf met tekeningen de aanzet daarvoor gegeven.

Een staaltje van Pr en historische continuïteit in de Duitse geschiedenis.

5. De Hitlergroet [18]

De Hitlergroet vindt zijn oorsprong in Italië in de twintiger jaren. Daar gebruiken de fascistten van Mussolini de groet.

In 1926 is het in Duitsland verplicht voor alle partijleden van de NSDAP om de groet te gebruiken. Na 1933 worden ook overheidsdienaren verplicht hem te gebruiken.

In de dertiger jaren staat de groet op emaille bordjes die je die in fabrieken, openbare ruimten en werkplaatsen vindt; dit om trouwe volgelingen aan te moedigen en weigeraars terecht te wijzen. De sociale druk is groot. Naast het Hakenkruis staat op het bordje de groet 'unser Gruss ist Heil Hitler'.

Sinds 1937 zijn Joden uitgesloten van het uitbrengen van de Hitlergroet.

Pikant detail is dat het Duitse leger de groet niet uitbrengt omdat die zich verzet tegen zo'n eerbetoon; zij hebben zo hun eigen gebruiken. Pas na 1944, na de bomaanslag op Hitlers leven, moet ook het leger de groet uitbrengen.

Hiermee onderwerpt ook het leger zich aan Hitlers totaalgezag.

De Hitlergroet is de Duitse groet bij uitstek geworden en een van de meest herkenbare gebaren in het alledaagse leven van het Derde Rijk. Het personaliseert Hitler als heilbrenger en leider van het Duitse volk.

Categorie 2: De persoonlijke symboliek in het Derde Rijk

6. De verheerlijking van Hitler [19]

Hitler mobiliseert de massa, met name via zijn toespraken, en staat als persoon centraal in het Nationaal Socialisme.

Op de partijdagen van de NSDAP in Neurenberg (1939-1945) en later op de radio en journaals probeert hij het denken en doen van het Duitse volk te beïnvloeden.

De partijorganisatie en de staat (na 1933) wakkeren de populariteit aan voor de persoon Hitler. Ze doen dit met propagandatechnieken via kranten, radio, pamfletten en affiches.

In de propaganda is Hitler de redder, de Messias, een supermens, de man van het volk, de vriend van kinderen en de natuur en niet te vergeten de beste Duitse veldheer allertijden. Anders gezegd hij wordt als Führer voorgesteld voor het Duitse volk.

Deze profilering rechtvaardigt het dictatorschap, en het regime probeert een permanente verbinding te creëren tussen Hitler als persoon, het volk en de natie. Uiteindelijk besmet deze wijze van propaganda de gehele publieke ruimte.

Overall komt Hitler voor, te beginnen met de Hitlergroet in straten en pleinen waar Hitler - straten ontstonden.

Zelfs in Pruisen zijn twee dorpen naar hem vernoemd, te weten Hitlershöhle en Hitlersee.

In de commercie verkoopt men o.a. bierpullen, hoofdkussens en zakmessen met Hitler erop. Ter verheffing van Hitler ontstaan liederen die na 1933 vallen onder de wet voor protectie van nationale symbolen.

De persoonsverheerlijking gaat verder in bustes, plaquettes en muurschilderingen in officiële gebouwen, zoals gemeentehuizen.

Bij publieke ceremonies en feesten, zoals op de partijdagen en herdenkingsfeesten, verafgoodt men Hitler als "heilige".

Herkenningseesten neemt men op in een Nationale Kalender van Feesten waarop ook kerkelijke feestdagen, de datum van de machtsovername, de datum van de oprichting van de NSDAP, Hitlers geboortedag et cetera staan.

Naast deze persoonlijke verheerlijking ziet men Hitler als een bescheiden man die affectie toont voor het gewone volk, kinderen en de natuur.

Hitler twijfelt aanvankelijk aan zijn rol als leider van de arbeiderspartij.

“Was hij de trommelaar van een leider of was hijzelf de Führer?”.

Hitler besluit definitief Führer te worden omdat de massa van ontevreden Duitsers op zoek is naar een leider [20].

Uit bovenstaande foto blijkt de verheerlijking van Hitler. De foto betreft een ontmoeting in 1930 tussen Hitler en SA-leden en maakt duidelijk hoezeer zijn volgelingen door hem gefascineerd zijn.

Dit laatste is een goed voorbeeld hoe design de verheerlijking van Hitler uitstraalt en hoe de propaganda zijn werk doet.

7.De SA-dolk [21] en het SA-insigne [22]

De SA, Sturmabteilung, is een parallelle organisatie in Duitsland die naast het leger functioneert tijdens het Naziregime. Zij is door Hitler en stafchef Röhm in het leven geroepen om de orde te bewaren bij toespraken van de NSDAP.

Naast ordebewaking is de SA tevens een opruiende organisatie omdat zij bijeenkomsten van rivalen, zoals die van de communisten, verstoort.

De SA staat in de volksmond bekend als de organisatie van de Bruinhemden.

Ze consolideert Hitlers macht na 1933 door op te treden als hulppolitie. Ze voert als eerste de naziboycot van Joodse bedrijven uit. Ze staat onder bevel van Röhm en groeit uit tot een organisatie met miljoenen leden.

De SA dreigt een parallel leger te worden; dit tegen de zin van Hitler. Reden waarom Röhm is vermoord tezamen met zijn belangrijkste luitenanten. Dit gebeurt tijdens de nacht van de Lange Messen in juli 1934.

De SA krijgt daarna een louter ceremoniële functie en als beloning voor verleende diensten ontvangen alle SA-leden de SA-dolk.

Het ontwerp van deze dolk bevat een medaillon met Runen op het heft en een Nazi-adelaar met swastika. Op het lemmer staat "Alles für Deutschland".

Naast de dolk bestaat er een SA-insigne [23].

Dit is een insigne dat uitdrukt in welke mate de opleiding van de SA is gevolgd en geëxamineerd.

Voor 1933 is het SA-insigne het sportinsigne van de NSDAP-jeugd.

Daarna is het in brons, zilver of goud uitgevoerd, als beloning van verdienste.

Brons krijg je als je op 17-jarige leeftijd de dienstplicht hebt vervuld, d.w.z. krachtoefeningen, gevechtsoefeningen en bewakingsdienst hebt gedaan.

Zilver krijg je wanneer je, met goed gevolg, vijf jaar lang hebt deelgenomen aan herhalingsoefeningen.

Goud krijg je als je elf jaar bovenstaande oefeningen, met goed gevolg, hebt volbracht.

Zowel de SA-dolk, het SA-insigne als het sportinsigne zijn uitdrukkingen van trouw en offervaardigheid aan het Naziregime. Zij zijn ontworpen om Nazigetrouwen te belonen met herkenbare tekens en verwijzen naar de deugden die in de opvoeding van de jeugd worden gezien als kernactiviteit voor een gezonde Volksgemeenschap [24].

8. De Hitlerjugend [25]

Uniform van de Hitlerjugend: scouting in nazistijl.

De enige organisatie die de naam van Hitler draagt is de Hitlerjugend. Deze organisatie is onderdeel van de partijorganisatie van de NSDAP en valt rechtstreeks onder Hitler.

Het is, na Hitlers machtsovername, de enige officiële organisatie voor de jeugd van 1933-1945.

Centraal in de Hitlerjugend staan voor de jongens allerlei sporten en paramilitaire activiteiten. Voor de meisjes zijn dat huishoudkunde, gezondheid en zuiverheid.

Het doel van de Hitlerjugend is het kweken van een gezonde en idealistische jeugd als kern van de Volksgemeenschap.

Een tweede doel is het trainen van de Hitlerjugend ter voorbereiding op een toekomstig leider voor de NSDAP [26].

Allerlei jeugdorganisaties, van voetbalclub tot poëziekringen, zijn verplicht zich aan te sluiten bij de Hitlerjugend. Rivaliserende organisaties zijn verboden.

De leden van de Hitlerjugend zijn de staatsjeugd van het Derde Rijk. Het ledental van de Hitlerjugend loopt al snel op tot twee miljoen.

In 1936 is lidmaatschap voor alle kinderen met de Duitse nationaliteit verplicht, mits ze vrij zijn van erfelijke ziekten. Joden zijn geen lid van de Hitlerjugend; dat is verboden.

Bij het uitbreken van WO 11 zijn meer dan zeven miljoen kinderen lid. Weigeren staat gelijk aan vragen om uitsluiting en verstoting [26].

Het uniform van de Hitlerjugend komt overeen met de bruine overhemden van de SA en de attributen van de verkennerij, zoals een das met leren ring en een militaire riem met dolk. De riemgesp draagt de nazispreuk "Blut und Ehre". Het uniform is een aantrekkelijk attribuut voor de jeugd omdat het kameraadschap en verbinding betekent. Activiteiten zoals kamperen, tochten en wandelingen maken vergroot bovendien de aantrekkelijkheid voor leden. Getracht wordt met name jongens te interesseren voor de Hitlerjugend. Veel kinderen gaan voor het eerst met vakantie nadat ze lid zijn van de Hitlerjugend [27].

9. Het Moederkruis [28]

“Het doel van de opvoeding van de vrouw dient onomstotelijk de aanstaande moeder te zijn”, aldus Hitler.

De Duitse regering streeft openlijk een bevolkingspolitiek na van groei van het aantal Duitsers. Een grote bevolking staat garant voor een grote economische groei en militaire slagkracht; zo dacht men destijds.

Het Moederkruis wordt in 1938 geïntroduceerd en de basis van het ontwerp is het IJzeren Kruis. Het is een blauw geëmailleerd erekruis. In het midden ervan bevindt zich een hakenkruis op een witte cirkel met het opschrift “Der Deutschen Mutter”. Op de keerzijde van het eerste model staat de tekst “Das Kind adelt die Mutter”.

Het is in brons, zilver of goud uitgevaardigd; afhankelijk van het aantal levend gebaarde kinderen (vier, zes, acht of meer kinderen) ontvangt de vrouw het Moederkruis. Naast het levend baren moet de vrouw vrij zijn van erfelijke ziektes en moeten de ouders de onderscheiding waardig zijn. Waardig zijn houdt in dat ze loyaal, gezagsgetrouw, niet werkschuw en van onbesproken gedrag moeten zijn. Bovendien moeten ze Arisch zijn, dat wil zeggen “Duits bloed hebben” [29].

Joden, zigeuners en Slavische volkeren zijn van het Moederkruis uitgesloten. Naast bevolkingspolitiek speelt de rassenpolitiek hier al een duidelijke rol. Het vermeerderen van de bevolking is de taak van de moeder, evenals het zuiver houden van het ras in de biologische strijd die het Derde Rijk voorstaat. Op Moederdag krijgen de moeders het Moederkruis uitgereikt; het aantal uitgereikte kruizen wordt geschat op vier miljoen.

De moederkruizen vormen de zichtbare persoonlijke beloning en geven status aan de vrouw die daarmee voldoet aan de wensen van de Nazibevolkingspolitiek.

Categorie 3: De antisemitische symboliek in het Derde Rijk

10. De Jodenster [30]

“De Joden zijn zowel in politieke als biologische zin de vijanden van Duitsland”, aldus Hitler. Politiek omdat de Joden in die tijd de drijvende kracht zijn achter het kapitalisme en Marxisme.

Biologisch omdat ze raciale vermenging veroorzaken. Vermenging ziet Hitler als culturele ondergang en verval van de natie. In zijn woorden: “Bloedvermenging en daardoor bepaalde daling van het rasniveau is de enige oorzaak van het afsterven van oude culturen; de mensen gaan nu eenmaal niet ten gronde aan verloren oorlogen, maar aan het weerstandsvermogen dat alleen aan het zuivere bloed eigen is” [31].

Beide ideologieën zijn volgens hem een Joods complot met het doel verderf en verdeeldheid te zaaien in de Volksgemeenschap. Joden zijn in Hitlers ogen geen cultuurscheppers maar cultuurvernietigers. De Ariërs daarentegen zijn stichters van een hogere cultuur en directe nazaten van de Grieken en Romeinen.

Hitler maakt in Mein Kampf gebruik van medische metaforen om Joden te ontmenselijken en ze tot minderwaardige mensen te maken: “Hij is en blijft een typische parasiet, een klaploper die zich als een schadelijke bacil steeds meer uitbreidt zodra een gunstige voedingsbodem daartoe uitnodigt. Waar hij optreedt, sterft het gastheervolk na kortere of langere tijd af” [32].

Als we het antisemitisme van Hitler koppelen aan zijn sociaal-darwinistische ideeën komen de Neurenberger Wetten in de juiste context terecht. Zo wordt inzichtelijker waarom het Naziregime de Joden uitsluit, opsluit in concentratiekampen en uiteindelijk vernietigt in vernietigingskampen. De Neurenberger Wetten en met name het “Blutschutz- en Reichsbürgergesetz rechtvaardigen in juridische zin de Jodenhaat.

De Jodenster komt met het voorgaande verhaal in een ander daglicht te staan.

Doordat de Joden verplicht zijn om de ontworpen gele Davidsster met het woord "Jude" te dragen zijn ze publiekelijk gestigmatiseerd. Dit geelgekleurde stoffen insigne moet door alle Joden vanaf zes jaar worden gedragen. De Joden moeten de ster zelf kopen voor tien pfennig en een verklaring tekenen dat ze de nieuwe regels en wetten voor Joden begrijpen.

De officiële invoering van de Davidsster in Duitsland is in 1941, echter de regelgeving omtrent deze ster is al voor 1941 van kracht gegaan in de door Duitsland bezette gebieden, zoals Polen, Slowakije en Nederland. De introductie vormt een versterking van de discriminatie en vervolging van de Joden. Uiteindelijk verschuift de Jodenvervolging naar de onherroepelijke vernietigende fase. Na oktober 1941 begint het deporteren van Joden naar vernietigingskampen in het Derde Rijk. De introductie van de Jodenster geeft daarmee het startsein aan van de Holocaust in Europa.

Het Jodenvraagstuk gaat hiermee zijn laatste fase in, dat wil zeggen de Joden worden vernietigd.

11. De SS-herkenningstekens in concentratiekampen [33]

De supervisie van de concentratiekampen, en later de vernietigingskampen, valt onder de bevoegdheid van de SS. De SS maakt voor de gevangenen een indeling in verschillende groepen. In 1936 is dit systeem met verschillende herkenningstekens geïntroduceerd. Hierdoor kunnen de SS'ers de status en de achtergrond van een gevangene zien. Het systeem is geïllustreerd met overzichten die worden opgehangen in verschillende kantoren en bewakingsruimten van het kamp, om de herkenbaarheid te vergroten.

Elke gevangene is geregistreerd met een nummer dat op hun uniform en op de naad van de broek staat. Onder dit nummer is een driehoek in een bepaalde kleur toegevoegd.

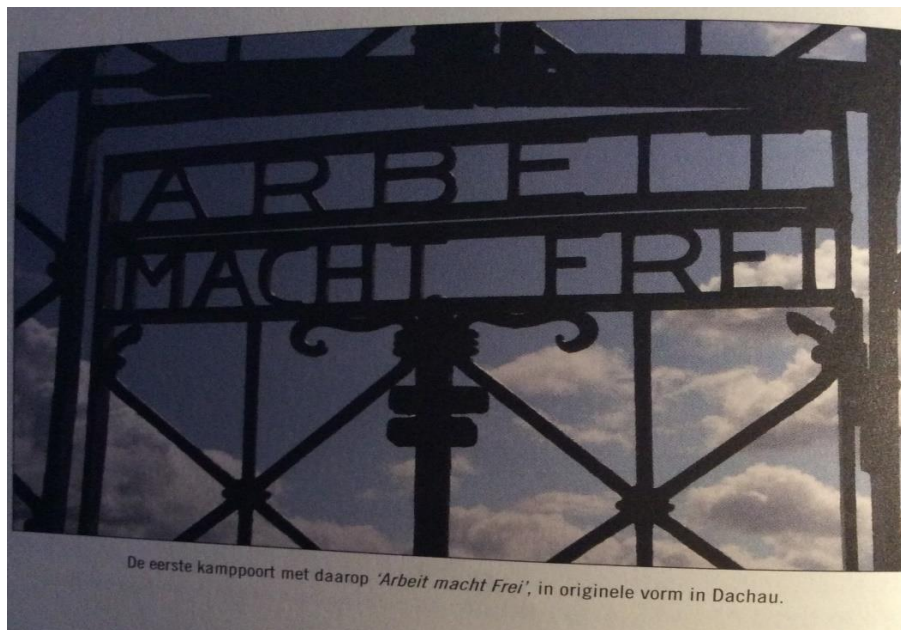
Rood voor politieke delinquenten, blauw voor emigranten, paars voor Jehova's, roze voor homoseksuelen en zwart voor asociale.

De Joodse gevangene echter krijgt een omgekeerde gele driehoek. Naast bovenstaande tekens zijn ook cirkels en strepen toegevoegd.

Dit zijn codes om recidiverende, ontsnappingsgevaarlijke en bijzondere gevangenen te onderscheiden. Later zijn ook letters toegevoegd; dit ter aanduiding van nationaliteit: F voor Fransen, H voor Hollanders, etc.

Dit ontworpen systeem zorgt ervoor dat mensen onderverdeeld zijn in ernst van het misdrijf. De gevangene is een nummer en heeft een kleur voor zijn vermeende misdaad. Zo is de gevangene ontmenselijkt en "verdingelijkt".

12. De toegangspoort met spreuk “Arbeit macht Frei” [34]

Deze toegangspoort met de spreuk “Arbeit macht Frei” symboliseert de concentratiekampen van het Derde Rijk. Deze leuze is voor het eerst gebruikt in concentratiekamp Dachau in 1936. Later volgen vele andere kampen, zoals Auschwitz, Sachsenhausen en het getto Theresienstadt.

In het Dachaulied zijn gevangenen opgeroepen om mens te blijven en werk te verrichten omdat alleen werk hen zal bevrijden. Gevangenen krijgen het idee dat ze hun schuld aan de maatschappij kunnen afbetalen door zware arbeid.

Ze weten dat ze bevrijd kunnen worden, alleen niet wanneer ze daar aanspraak op kunnen maken en hoeveel werk ze daarvoor moeten verrichten. Dit is afhankelijk van de kampbeheerders, dat wil zeggen van de SS.

Voor 1933 zijn de kampen nog echte werkkampen waar met name politiek andersdenkenden zoals communisten en links-radicalen zijn opgesloten om te werken.

Het idee hierbij is ze herop te voeden en te laten werken op het land, op een werkplaats of een steengroeve (later ook in bedrijven en de wegenbouw).

Na de Kristallnacht in 1936 zijn politieke gevangenen en Joden niet meer in werkkampen geplaatst, maar in concentratiekampen.

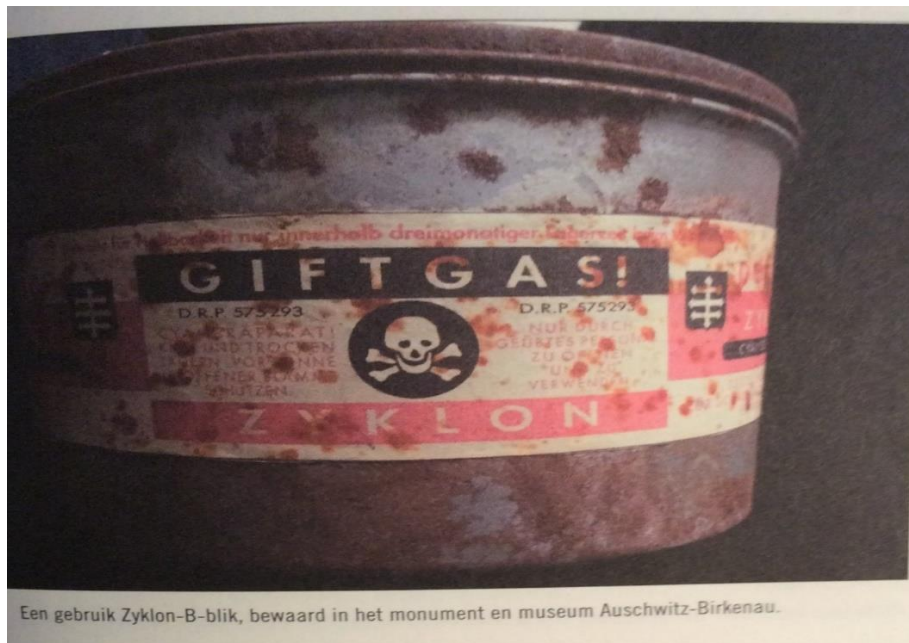
Na 1939 ontstaan er andere kampen, de zgn. interneringskampen. Daar zijn gevangenen geselecteerd om of naar een vernietigingskamp of naar een werkkamp te gaan.

Na 1941 zijn Joden steeds vaker rechtstreeks naar vernietigingskampen gestuurd. De meeste Joden zijn omgekomen in vernietigingskampen Birkenau-Auschwitz, Chelmo, Sobibor, Treblinka en Madjenka.

Andere groepen zoals Slaven, Sinti, Jehova's, homo's en criminelen zijn eveneens omgekomen in vernietigingskampen.

Gehandicapte mensen komen niet in vernietigingskampen terecht; zij zijn uiteindelijk geëuthanaseerd in psychiatrische instellingen en ziekenhuizen. Het T4 project voor deze groep “onwaardigen” is hiervan het bekendste programma [35].

13. Cyclon-B [36]

Waterstofcyanide is oorspronkelijk ontwikkeld als pesticide in de negentiende eeuw. In de twintigste eeuw wordt het product gemaakt onder de naam Cyclon-B.

Het middel met Duits patent is tot 1942 gebruikt als ontsmettings- en pesticidemiddel. Het is met name gebruikt voor het ontluizen van kleding en desinfecteren van agrarische en industriële gebouwen.

In Auschwitz is dit middel ingezet na 1941. Het is als eerste gebruikt ter doding van Russische en Poolse krijgsgevangenen.

Het product is niet direct succesvol omdat mensen na vergassing de volgende dag nog bleken te leven. Uiteindelijk is het verder ontwikkeld door de dosis effectiever te maken.

De toepassing van Cyclon-B is de voorkeursmethode in vernietigingskampen.

In Auschwitz alleen al zijn een miljoen mensen hiermee vernietigd. Hiervoor is zevenentwintig ton van dit gifgas gebruikt.

Dit middel symboliseert de industriële wijze waarop de nazi's te werk gaan om hun rassen- en vreemdelingenhaat vorm te geven.

Categorie 4: De propaganda-symboliek in het Derde Rijk

14.Oefening redevoering Oorlogspropaganda [37]

“Succesvolle propaganda in de oorlog dekt ruimschoots de kosten”, aldus Hitler. Hij geeft aan dat mensen via de propaganda achter de boodschap gaan staan en dat dit onbetaalbaar is. Hitler maakt duidelijk dat de oorlogspropaganda niet effectief is geweest in WO 1 en dat dit een van de oorzaken is van deze verloren oorlog. Tijdens WO 1 is volgens Hitler het doel, de overleving van Duitsland, niet duidelijk in de propaganda aanwezig.

Voor Hitler is bestaansstrijd naast rassenstrijd de wetenschappelijke basis om oorlog te voeren.

Bestaansstrijd verwijst naar het sociaal Darwinisme, waar selectie en “survival of the fittest” centraal staan, zoals in de natuur. Hitler past dit denkkader toe op de Duitse samenleving waar de sterkste individuen overwinnen op basis van erfelijke eigenschappen.

Hitler schrijft in *Mein Kampf* op twee plaatsen over propaganda. In Boek 1 spreekt hij over oorlogspropaganda en in Boek 2 schrijft hij over propaganda en organisatie.

In Boek 1, oorlogspropaganda, gaat hij in op een viertal vragen.

- a. Wat is propaganda?
- b. Tot welke doelgroep moet propaganda zich richten?
- c. Wat is het belang van psychologie?
- d. Wat is het belang van herhaling?

Wat is propaganda?

Propaganda is volgens Hitler een middel om oorlog te rechtvaardigen ten koste van de vijand en een instrument om de massa te overtuigen.

Voor effectieve propaganda in de oorlog dient het doel van de oorlog duidelijk te zijn. De propaganda hoeft niet te kloppen of mooi te zijn; ze moet een eigen waarheid dienen.

Esthetische of wetenschappelijke criteria, zoals bijvoorbeeld betrouwbaarheid, doen er niet toe. In effectieve propaganda is geen enkele plaats voor nuancering of twijfel.

Tot welke doelgroep moet propaganda zich richten?

Propaganda is gericht op de massa die irrationeel is en daarom is propaganda zelf ook irrationeel, aldus Hitler. Het gevoel dient centraal te staan. De boodschap dient in de meest simpele bewoordingen en afbeeldingen te worden gebracht en moet begrijpelijk en populair zijn voor de domste mens. Ze dient herhalend te worden gebracht en is geen amusement. Leuzen dienen te worden gebruikt om een gewenste voorstelling te realiseren.

Wat is het belang van psychologie?

Propaganda moet psychologisch goed doordacht zijn en dient volgens Hitler op de massa gericht te zijn in plaats van op intellectuelen. In propaganda staat het gevoel centraal, zij moet raken. De inhoud moet overtuigend zijn en haat en woede opwekken. Er mogen geen tegenstrijdige elementen in zitten.

Wat is het belang van herhaling?

Propaganda moet zich tot weinig beperken en moet herhalend zijn met uniformiteit van de inhoud.

In Boek 2 van Mein Kampf maakt Hitler een tweedeling. Enerzijds is propaganda nodig om aanhangers te werven, anderzijds moeten organisaties mensen werven die duurzaam lid blijven [38].

Degenen die verantwoordelijk zijn voor propaganda zijn door Hitler onderscheiden in drie type mensen, namelijk de theoreticus, de organisator en de agitator. Die typen zijn onmisbaar om de organisatie groot te maken. Een combinatie van de gewenste typen in een persoon is normaal gesproken heel zeldzaam. Een samengaan van de gewenste eigenschappen schept de grote man. Ongetwijfeld ziet Hitler zichzelf in deze categorie!

Hitler benoemt in 1933 Goebbels als minister van Volksaufklärung und Propaganda. Goebbels heeft namelijk sinds 1928 als Rijkspropagandaleider van de NSDAP op zeer geraffineerde wijze laten zien hoe de Duitse propagandamachine de Duitsers weet te manipuleren.

Hij doet dit met behulp van grootscheepse toepassing van radio, pers, film, parades, massabijeenkomsten, etc.

Hij weet miljoenen Duitsers met zijn programma een gevoel van extase te geven voor hun land en hun leiders, met in het bijzonder Adolf Hitler.

Ook Hitler zelf weet met zijn redevoeringen op partijdagen en met speeches op de radio met retorische technieken de massa te mesmeriseren.

Het gaat hem niet om de waarheid van de boodschap, maar om de effectieve werking ervan [39].

15. Vorwärts [40]

De Pers

In Mein Kampf schrijft Hitler in “oorzaken van de ineenstorting van het Duitse Rijk” dat de pers een van de oorzaken daarvan is. De pers van voor de oorlog is het ergste vergif geweest: “pacifisme werd het volk ingeprent, twijfel werd gezaaid met betrekking tot recht op een eigen staat, de westerse democratie werd als aantrekkelijk voorgesteld, vertrouwen aan de Volkenbond werd uitgesproken, opvoeding tot moraliteit en zeden werd als burgerlijk afgedaan of belachelijk gemaakt” [41].

Volgens Hitler staan zowel de liberale als de communistische pers onder invloed van de Joden: “Het is in het staats- en volksbelang dat de mensen niet in handen vallen van slechte, onwetende of zelfs kwaadwillende opvoeders. De staat heeft daarom de plicht de opvoeders van de grootste lezersgroepen in de gaten te houden” [42].

Na 1925 ziet Hitler de pers als grootmacht in de staat en onderstreept hij dat het belang van de pers niet moet worden onderschat. De pers is immers werkelijk de voortzetting van de opvoeding op latere leeftijd van de jeugd. Hitler verdeelt de lezers van de kranten in grote lijnen in drie groepen: zij die alles wat ze lezen geloven, zij die helemaal niets meer geloven en zij die dat wat ze lezen kritisch bekijken en daar naar oordelen.

Omdat de eerste groep getalsmatig de grootste is in de Duitse samenleving dient de staat in te grijpen in het staats- en volksbelang om de lezers op te voeden.

Vorwärts [43]

De laatste editie van Vorwärts op 28 februari 1933 markeert een omslagpunt in de persvrijheid van Duitsland. Deze officiële krant van de SPD is, evenals talloze andere kranten, verboden na het plaatsen van het hoofdartikel "Riesenbrand im Reichstag".

Met dit verbod laat Hitler zijn macht zien als Duitse president door een verordening uit te vaardigen tot bescherming van Volk en Staat. Deze Reichsbrandverordnung is een belangrijke stap richting de eenpartijstaat en vormt een van de hoekstenen van het Derde Rijk. Met deze verordening is er voor de nazi's geen belemmering meer om politieke vijanden te vervolgen. In mei 1933 is Hitlers macht zodanig dat de KPD en SPD officieel zijn verboden.

Nadat de machtigingswet in de Reichstag is aangenomen krijgt Hitler de dictatoriale macht om zonder het Duitse parlement te regeren voor vier jaar.

Met het verbod van verscheidene dagbladen wordt der Völkische Beobachter, de officiële NSDAP-krant, de belangrijkste krant van het Derde Rijk.

Eigenaar van de krant is Adolf Hitler!

In deze krant zijn, naast algemeen nieuws, vooral de partijactiviteiten van de NSDAP weergegeven. Propaganda is hierbij het parool; alles is als succesvol beschreven, in casu "ontworpen".

16. De radio Volksempfänger VE 301[44]

Hitler gaat ervan uit dat de geloofwaardigheid van de staat mede afhankelijk is van de mate waarin de staat de consumptiebehoeften van burgers bevredigt [45].

Na 1933 zal de economische zorg, met betrekking tot de consumptie, duidelijk zijn wanneer de radio goedkoop beschikbaar is. De radio is al voor 1933 aanwezig in Duitsland. Zij is pas een echt machtsmedium na de overname in 1933.

Op de tiende jaarlijkse radiotentoonstelling in 1933 is de Volksempfänger VE 301 op de markt gebracht. Opmerkelijk is dat 301 staat voor de datum van de machtsgreep van Hitler op 30 januari 1933.

De verkoopprijs van de radio is relatief laag, namelijk 76 Rijksmark, hetgeen destijds vergelijkbaar is met een gemiddeld loon van twee weken. De radio is concurrerend geprijsd; zij kost slechts de helft van een gewone radio. Het is een bakelieten kast met een grote luidspreker en een golflengtewijzer aan de voorkant. Zij bevat een tweebands ontvanger met drie vacuümbuizen.

Volgens Goebbels zou zonder deze radio de nazirevolutie onmogelijk zijn geweest.

Op de meeste locaties in Duitsland is de radio te zwak om andere zenders dan de Duitse zender te ontvangen. Al tijdens de expositie zijn er honderdduizend exemplaren verkocht. De radio heeft uiteindelijk een verkoop van miljoenen exemplaren opgeleverd.

Zij is tijdens het Naziregime het invloedrijkste radioapparaat in Duitsland en ook een belangrijk propaganda-instrument.

Goebbels maakt het luisteren naar de radio aantrekkelijk door een variatie aan programma's te presenteren van poëzie, sport, publieke informatie en speeches. Zo is de radio een vast onderdeel van het alledaagse leven van de Duitser.

De radio is tot slot voorgeschreven op bedrijven, scholen, kantoren en overheidsbureaus. Het regime verbood, bij het uitbreken van de oorlog, om naar buitenlandse zenders te luisteren [46].

17. Haus der Deutschen Kunst [47]

In Mein Kampf schrijft Hitler: “het schoonmaken van onze cultuur moet zich uitstrekken tot bijna alle gebieden. Theater, kunst, literatuur, bioskoop, pers en affiches moeten worden gezuiverd van de symptomen van een rottende wereld en ten dienste worden gesteld aan een zedelijke staats- en cultuuridee” [48].

Van 1937 tot 1944 is ieder jaar een grote Nazi Kunst Tentoonstelling gehouden in het Haus der Deutschen Kunst in München.

De tentoonstelling is een cultuurmanifestatie waarin Hitler duidelijk maakt wat Duitse kunst moet zijn. In zijn openingstoespraak op 18 juli 1937 zegt Hitler dat de kunst gebaseerd is op de kracht van het individu en dat de kunst het nieuwe menstype moet weergeven. Dat nieuwe menstype is voor hem een gezonder, sterker en aantrekkelijker mens dan voorheen.

Hitler vervloekt de moderne kunst: “die Duitsers weergeven als verdorven idioten, die ervaren dat weilanden blauw zijn, de hemel groen en de wolken zwavelgeel” [49].

Hitler wil het Ministerie van Goebbels of zelfs de strafrechtbank inzetten om Duitsland van deze kunst te zuiveren. In praktijk echter is er door de Reichskulturkammer al een controle op de culturele werken in nazi-Duitsland. De Reichskulturkammer bevordert namelijk een passende nazistijl, dat wil zeggen dat kunstwerken de raciale visie moeten verkondigen in contrast met de decadente schilderkunst.

Voorbeelden van reine kunst zijn de beeldhouwers J. Thorak en A. Breker en de schilders Lanzinger en Sepp Hiltz.

Degenen die niet door de selectie van de Reichskulturkammer komen, krijgen een eigen expositieruimte, genaamd huis voor Entartete Kunst. Deze ruimte bevindt zich aan de overzijde van het Haus der Deutschen Kunst. Opmerkelijk is dat de tentoonstelling van de Entartete Kunst twee derde meer bezoekers trekt dan de officiële tentoonstelling in het Haus der Deutschen Kunst.

Het Haus der Deutschen Kunst is het paradedproject aan de Isar en is het enige kunstmuseum dat in het Derde Rijk is gebouwd.

Het ontwerp, de planning en de uitvoering staat op naam van architect Troost, in opdracht van Hitler.

Het is een neo-klassisistische, rechtlijnige en functionele expositiehal en is daarmee een voorbeeld van "Nazi-architectuur".

Het museum verwijst tevens met werken over vrouwelijk schoon naar het thema vruchtbaarheid en is destijds regelmatig spottend "Haus der Deutschen Brunft" genoemd.

Boven de hoofdingang prijkt de leus: "Kunst ist eine erhabene und zum Fanatismus Verpflichtende Mission".

Categorie 5: De arbeids- en technologische symboliek in het Derde Rijk

18. Der Kraft durch Freude Wagen [50]

De organisatie Kraft durch Freude (KDF) is een onderdeel van het Deutsche Arbeiterfront. Haar taak is om de wil tot werken te versterken en de prestaties van de arbeider te verbeteren. Ze propageert geluk in het leven en het werk, gezondheid en fysieke fitheid en onderlinge solidariteit.

Dit doet ze om het materiële, psychologische en productiviteitsvermogen van de Natie te verbeteren en zo de productiviteit van de economie te verhogen.

De KDF-activiteiten zijn een vast bespreekpunt op de partijdagen in München en Neurenberg. Neurenberg is de Führerstad bij uitstek en heeft binnen zijn muren een eigen KDF-stad met een congreshal, stadion en een watergebied voor kampeersers. De Hitlerjugend is in grote getalen bij de partijdagen aanwezig in tentenkampen.

De KDF toont de nieuwste technische snufjes waaronder de KDF-wagen, later de Kever genoemd. De KDF maakt mogelijk dat de gewone man kan recreëren en reizen.

De KDF begint al snel met de productie van betaalbare auto's en ontwikkelt een speciaal spaarsysteem zodat de gewone arbeider zich een auto kan veroorloven.

Er wordt tot 1939 tweehonderdachtenzeventig miljoen Rijksmark gespaard door de arbeiders. Helaas is geen enkele KDF-wagen door het regime geleverd vanwege het uitbreken van WO II [51].

Pas na de oorlog is de Kever in Wolfsburg geproduceerd.

Naast de KDF-wagen zijn ook andere innovaties zoals ontwerpen van Henkel en Porsche besproken in de KDF-organisatie.

De ontwerpers zijn in Neurenberg gelauwerd met een eremedaille van pionier van de arbeid en hierdoor beloont het regime de innovaties publiekelijk [52].

De KDF-organisatie draagt bij aan het voorbereiden van modernisering van de productie in Duitsland.

De donkere kant van deze organisatie is dat het de Hitlerjugend indoctrineert met Nazi-ideologie over rassenstrijd en superioriteit.

19. Der Autobahn [53]

Het ontwerp van de Autobahn staat symbool voor de technologische vernieuwing en zorgt ervoor dat de Duitse economie floreert.

Het project Autobahn wordt geleid door de naziminister civiel ingenieur Fritz Todt.

Het is in de eerste plaats een economisch project waarin werkgelegenheid centraal staat. Daarnaast zijn landschapsarchitecten ingezet om natuur en techniek te verbinden in het landschap. We denken hierbij aan biologisch dynamische bodembehandeling en bodemvegetatie en beplanting. Deze aanpak heet “das Tode lebendig machen”.

Tot slot heeft het snelwegplan een militaire dimensie.

Hitlers planologen en landschapsarchitecten berekenen hoeveel honderdduizenden militairen kunnen worden vervoerd van west naar oost en van zuid naar noord. Het plan moet na vijf jaar zesduizend kilometer snelweg opleveren en moet de grote steden met elkaar verbinden. Na zes jaar bouwen aan snelwegen is er tussen 1933 en 1939 slechts drieduizend kilometer snelweg aangelegd. De voorspelde voordelen van de economische centra en de militaire verplaatsingen zijn derhalve niet gehaald. De militairen zijn met alle vertragingen van dien nog steeds afhankelijk van de trein [54].

Categorie 6: De sport-symboliek in het Derde Rijk

20. Het Olympisch Stadion in Berlijn [55]

Het Berlijns Olympisch Stadion is een imposant gebouw dat uitdrukt dat sport belangrijk is in het Derde Rijk.

In Mein Kampf schrijft Hitler dat sport voor de jeugd de kern is van de opvoeding.

Einddoel is het kweken van een gezonde en idealistische jeugd als kern van de Volksgemeenschap. Door het beoefenen van sport krijgt de jeugd sierlijke lichamen, levenskracht en zelfvertrouwen. Daarom staat Hitler twee uur per dag sporten voor.

Voor militairen geldt een Spartaanse opvoeding waarin ze “zo rap moesten worden als windhonden, taai als leer en hard als Kruppstahl” [46].

Op de Olympische Spelen van 1936 hoopt Hitler aan te tonen dat de Duitse sporters heel wat in hun mars hebben.

Duitsland komt bovenaan te staan op de medaillelijst en de Spelen zijn een groot succes, zowel op de televisie als zakelijk.

Een tegenvaller voor Hitler is dat een afro-Amerikaan, genaamd Jesse Owens, vier gouden medailles behaalt, terwijl de neger raciaal inferieur is volgens Hitler.

De toekenning van het gastheerschap van de Olympische Spelen in 1936 vond plaats voordat Hitler aan de macht kwam.

Hitler laat het Olympisch Stadion ontwerpen voor honderdtienduizend toeschouwers door Albert Speer en Werner Mach.

Het stadion heeft de kenmerken van “Nazi-architectuur”, dat wil zeggen monumentaal en eenheid uitstralend.

Het stadion is het middelpunt van een terrein van honderdtwintig hectare met een openluchtwembad, openlucht arena's, een hockeystadion, een ruitersportarena en een openluchttheater.

Het is versierd met beeldhouwwerken van Griekse atleten, paarden en Arische mannen.

Er komt een uitgestrekt veld bij dat gebruikt wordt voor polo- en paardendressuur en is tevens bedoeld voor politieke manifestaties.

Er is uiteindelijk een groter stadion gebouwd met een capaciteit voor tweehonderdvijftig duizend bezoekers.

De inrichting van de natuur rondom het stadion is “eingedeutsched”, dat wil zeggen functioneel uitgevoerd en met de principes van de landschapsarchitectuur [56].

Al met al een duidelijke vorm van nationaalsocialistische design.

Categorie 7: De geopolitieke symboliek in het Derde Rijk

21. De Ansichtkaart Ein Volk, ein Reich, ein Führer [57]

Met deze Ansichtkaart herdenkt Duitsland de annexatie van Oostenrijk in maart 1938. Het is de eerste stap om een groot Duitsland van Duitssprekende volkeren te realiseren. De volgende stap zal Sudetenland zijn in Tsjecho-Slowakije.

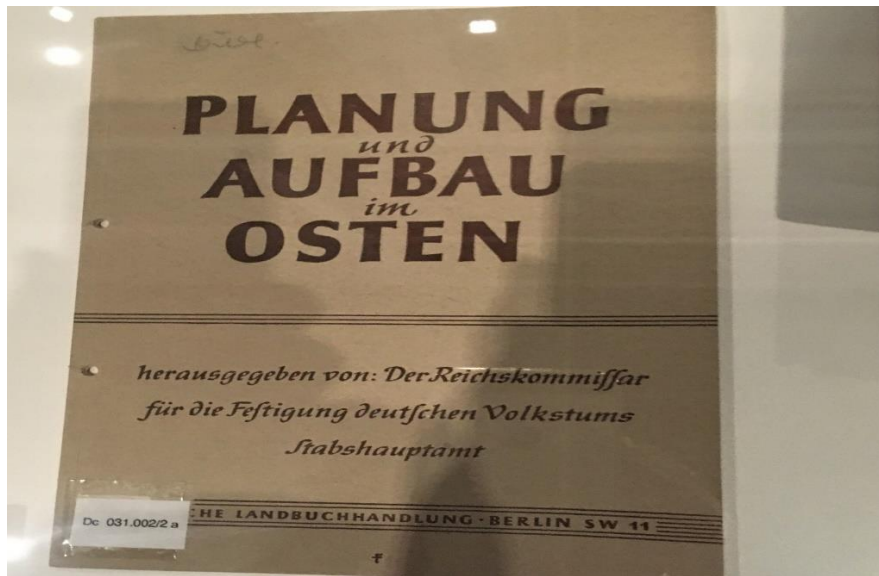
De Ansichtkaart toont een geografische kaart van het nieuwe Duitsland met Oostenrijk erbij en in het centrum het hoofd van Hitler. Boven zijn hoofd staat de Rijksadelaar.

De kaart symboliseert de vereniging van de Duitse natie onder leiding van Hitler.

Opmerkelijk is dat Oostenrijk nooit onderdeel is geweest van het Duitse Keizerrijk en zelf het Habsburgse Rijk vertegenwoordigde.

Deze kaart is een voorbeeld van propaganda en van de verering van Hitler als leider.

23. Planning en uitbouw van Het Oostfront [59]

Buitenlandse politiek is de passie van Hitler. Met de planning van het oostfront wil hij een totale heroriëntering van Europa bewerkstelligen. “We stoppen de eeuwige Germaanse trek naar het zuiden en het westen van Europa en richten de blik naar het oosten.

We sluiten eindelijk de koloniale politiek van voor de oorlog af en gaan over op de Bodempolitiek van de toekomst. Maar wanneer we tegenwoordig in Europa over nieuwe grond en bodem spreken kunnen we in eerste instantie alleen aan Rusland en de daaraan onderworpen randstaten denken” [60].

Met bovenstaand citaat uit Mein Kampf is duidelijk dat Hitler een oorlog wil met de Sovjetunie om Lebensraum te realiseren. Ten gevolge van de raciale degeneratie is volgens Hitler de Sovjetunie kwetsbaar en kan Duitsland deze oorlog winnen.

Een bondgenootschap met de Sovjetunie wijst Hitler van de hand omdat de nadelen groter zijn dan de voordelen.

Het eerste nadeel is dat Polen tussen de Sovjetunie en Duitsland ligt en dat maakt militaire samenwerking lastig.

Het tweede nadeel is dat een dergelijk verbond een preventieve aanval op Duitsland door Frankrijk en Groot-Brittannië zal oproepen.

Het derde nadeel is dat de Bolsjewisten Untermenschen zijn en dus niet betrouwbaar.

Tot slot is de Sovjetunie ook nog een technologisch achtergebleven land dat in geval van oorlog een blok aan Hitlers been is.

In augustus 1939 sluit Hitler desondanks een verbond met Stalin; een niet-aanvalsverdrag tussen beide landen. Hitler hoopt hiermee de Britten te intimideren en ze te forceren tot een bondgenootschap met Duitsland [61].

In 1941 valt Hitler daadwerkelijk de Sovjetunie binnen en verklaart ook de Verenigde Staten de oorlog.

Door deze twee-frontenoorlog is het einde van het Derde Rijk ingezet en valt Hitler in de val die hij zelf heeft voorspeld, namelijk het verliezen van de oorlog als deze op twee fronten tegelijk plaats zal vinden.

Opvallende zaak met betrekking tot planning en uitbouw van de Oostpolitiek is het denken van Hitler in termen van alles of niets, zoals tot uitdrukking komt in de leuze “Duitsland wordt wereldmacht of zal helemaal niet zijn” [62].

De gevolgen van zijn denken in termen van Lebensraum, Blut und Boden en zijn sociaal-darwinistische idee van survival of the fittest monden uit in de nederlaag van Nazi-Duitsland en het Nationaalsocialisme in 1945.

Noten nationale symboliek in het Derde Rijk

- [1] Mijn Strijd, deel 1; p.421
- [2] Mijn Strijd, deel 1; p.438
- [3] Mijn Strijd, deel 2; p.481
- [4] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.52-53
- [5] Der Weg ins Verhängnis; Reichstagwahlergebnisse, 1919 bis 1933, M. Hagmann, München 1946
- [6] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.27
- [7] Mijn Strijd, deel 1, p.21-465
- [8] Mijn Strijd, deel 2, p.465-848
- [9] Mijn Strijd, deel 2, p.515-549
- [10] Selected translations, documentation Obersalzberg; Brochure Volksgemeinschaft
- [11] Selected translations, documentation Obersalzberg; Brochure Terrorapparat
- [12] De SS in Nederland, Documenten uit SS-archieven 1935-1945; N in 't Veld, 1976
- [13] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.178-179
- [14] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.29
- [15] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.76-77
- [16] Mijn Strijd, deel 2; p.621
- [17] Die Auszeichnungen des Grossdeutschen Reichs; p.68-69
- [18] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.30-32

Noten persoonlijke symboliek in het Derde Rijk

- [19] Selected translations, documentation Obersalzberg; Brochure Der Führer
- [20] Mijn Strijd, Deel 2; p.418
- [21] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.67-68
- [22] Die Auszeichnungen des Grossdeutschen Reichs; p.116
- [23] Die Auszeichnungen des Grossdeutschen Reichs; p.117-118
- [24] Mijn Strijd, Deel 2; p.523-524
- [25] Selected translations, Documentation Obersalzberg; Brochure Volksgemeinschaft
- [26] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.56
- [27] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.68-59
- [28] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.118-119
- [29] Die Auszeichnungen des Grossdeutschen Reichs; p.63-6

Noten antisemitische symboliek in het Derde Rijk

- [30] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.194-195
- [31] Mijn Strijd, Deel 2; p.381
- [32] Mijn Strijd, Deel 2; p.391
- [33] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.84-86
- [34] Hitlers Derde rijk in 100 voorwerpen; p.78-79
- [35] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.178-179
- [36] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.209

Noten propagandasymboliek in het Derde Rijk

- [37] Mijn Strijd, Deel 1; p.233-243
- [38] Mijn Strijd, Deel 1; p.715-735
- [39] Mijn Strijd, Deel 2; p.591-593
- [40] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.47
- [41] Mijn Strijd, Deel 2; p.319
- [42] Mijn Strijd, Deel 2; p.318
- [43] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.48-49
- [44] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.54-55
- [45] Mijn Strijd, Deel 2; p.172
- [46] Selected translations, Documentation Obersalzberg; Brochure Der Führer.
- [47] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.103
- [48] Mijn Strijd, Deel 2; p.332-339
- [49] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.104

Noten arbeid -en technologische symboliek in het Derde Rijk

- [50] Selected translations, Documentation Obersalzberg; Brochure Volksgemeinschaft
- [51] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.115-117
- [52] Die Auszeichnungen des Grossdeutschen Reichs; p.79-80
- [53] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.65
- [54] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.66

Noten sportsymboliek in het Derde Rijk

- [55] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.95-97
- [56] Mijn Strijd, Hoofdstuk 2; p.485
- [57] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.96

Noten geopolitieke symboliek in het Derde Rijk

- [58] Hitlers Derde Rijk in 100 voorwerpen; p.120-122
- [59] Mijn Strijd, Deel 2; p.790-823
- [60] Mijn Strijd, Deel 2; p.808
- [61] Mijn Strijd, Deel 2; p.792
- [62] Mijn Strijd, Deel 2; p.792